

A zen tanmeséi, a *koanok*

A buddhizmus több évszázados fejlődése során oly mennyiségű szöveget halmozott fel, mind Indián belül, mind kívül, hogy erre természetes reakcióként alakult ki a „zen” néven elhíresült ága. A *zen* a 禪 karakter japán nyelvű olvasata, kínaiul ismert *csan*, koreaiul pedig *szon* kiejtésben is. Az irányzatot Bódhidarma nevű szerzetes alapította, és központi gyakorlatának a *dhjánát*, vagyis meditációt tartotta, mint egyetlen olyan „tevékenységet”, amely közelebb vihet a megvilágosodáshoz. Ebből eredően a hatalmas szövegtömegeket, melyet a *szangha* sok más közössége akár szentként is tisztelt, elutasította. Előtérbe helyezte az egyéni ráébredést, s azt tanította, akár egy életen belül is lehetséges a megvilágosodás, azonban ehhez sem szútrák, sem tudás, még csak szavak sem szükségesek, s emellett a pillanatnyi ráébredés eszményét tisztelték.

Ezt a módszert egy Buddha-legendából eredeztetik: Mikor a Buddha félig behunyt szemmel csak egy virágot forgatott kezében „beszédes” tanítás helyett, tanítványai kérdezték, hogy mi lelte, tán beteg, hogy nem beszél. Csak Kásjapa mosolyodott el, mikor a Mestert így látta, s erre Buddha azt válaszolta neki, hogy ő ismeri igazán a *dharmát*, csak övé az igazi ráébredés, mert a szavak nélküli tanítást is megértette. Így a *zen* buddhizmus intuitív, szűkszavú, meghökkenítő módszerekkel vezeti rá szerzeteseit a megvilágosodás útjára, mint például a *koanok*.

A *koan* a 公案 karakterpár japán olvasata, európai szakszóként ez terjedt el. Kínaiul és koreaiul *kong-anként* ejtik. Ez az a rövid, csattanós történet, mely gyakran csak pár szóból áll, és kívülálló számára teljességgel zavaró, értelmetlen, irracionális. Igazán ez a módszere a figyelemfelhívásra: ami ily mértékben értelmetlen, azon vagy töprengeni kezdünk, vagy nem foglalkozunk vele, de természetesen a megvilágosodni vágyó szerzetes biztosan az elsőt választja. És ha akár többnapos, de állhatatos meditáció során sikerül felfejtenie mesterének szűkszavú mondatait vagy „polgárpukkasztó” cselekedeteit, már jelentős eredményt ért el az iskola gondolkodásmódja szerint, hiszen cél a világtól és a világias gondolkodástól való elszabadulás is.

A zen legalapvetőbb tanait illusztrálja az alábbi *koan*:

Kőelme

Hogen magányosan élt egy kis szentélyben. Egyik nap négy vándorló szerzetes érkezett hozzá. A vándorlók megkérték Hogent, engedje meg nekik, hogy tüzet gyújtsanak az udvarán.

Miközben megrakták a tüzet, Hogen csatlakozott hozzájuk, s így szólt:

– *Van egy nagy kő. Mit gondoltok, az elméteken kívül, vagy azon belül létezik?*

Az egyik szerzetes így felelt:

– *A buddhizmus tanításai szerint mindent az elme hoz létre, ezért az a válaszom, hogy az a bizonyos kő az elmében létezik.*

Hogen szánakozva elmosolyodott.

– *Akkor nagyon nehéz lehet a fejed!*¹

A történet roppant egyszerűen (és átlagnál finomabban) közvetíti a tanítást, mely szerint nem képzettségen, nem olvasottságon, nem tanuláson múlik a megvilágosodás, sőt, annak, aki így kívánja elérni, csupán akadályául áll. Ha bármelyik szerzetes is azt mondta volna, hogy nem érdekli a kő, vagy se itt, se ott nincs, csak úgy *kő*, Hogen már elégedett lehetett volna, de ez már mélyebb jelentésrétegeit hordozza a történetnek, melyet két másik *koan* nyomán érthetünk meg jobban, melyek épp ezt az *önmagaságot* dicsőítik:

¹ http://buddhapestujtag.blog.hu/2010/07/15/zen_tanmesek 2011.11.21. 22:16:01

Minden a legszebb

Egy nap Banzan a piacon sétált, és meghallotta, amint egy vevő így szól a mészároshoz:

- A legszebb darab húst kérem!

- Itt minden a legszebb! - válaszolt a mészáros, - nem talál egyetlen darab húst sem, amely ne a legszebb volna.

Ekkor Banzan megvilágosodott.²

A narratíva/példázat/koan (?) például a kései, főleg a japán-kínai zen buddhizmus támaszául szolgálhatott, mikor a mindennapi tevékenységek és azok eredményei felett érzett elégedettség, a munka vagy művészet (pl. japán kalligráfia, kertgondozás) meditatív, egész valónkkal végzett tevékenysége által hozott átszellemültség szinte folyamatos megvilágosodott állapot.

Ez pedig abból a tanításból ered, amit nyelvileg nem lehet leírni, európai fogalmakkal pedig végképp nem. Azt, hogy minden olyan, amilyen, nem az, aminek nevezzük, se nem az, aminek elgondoljuk, egyszerűen az, és „*azságában*” „*olyan*”. Már maga az, hogy elmondjuk a történetet, hogy a húshoz a „legszebb” kifejezést társítjuk, europizálunk, fogalmasítunk, ami nem helyes, de másképpen a tanítás sem közvetíthető. A „szép hús” tehát „szép”, de csakis azért, mert csakis és tökéletesen úgy „hús” ahogy éppen csak „*húsulhat*”. Tehát a nyelvet és egyúttal a filozófiát is tudomáson kívül kell hagynunk ahhoz, hogy elérhessük a megértést, mely nem más, mint a kettősségre való ráébredés. Ugyanezt, csupán minőségek nélkül, illusztrálja a botról szóló tanítás:

A bot

Shuzan felemelte a botját:

- Ha ezt botnak nevezitek, szembeszegültök az igazsággal.

Ha nem nevezitek botnak, szembeszegültök a valósággal.

Nos, minek nevezitek?³

A zen szerint tehát sem bot, sem *nem* bot, hanem csak *az*. Ha erre rájöttünk, a buddhizmus minden egyéb hosszas tanítása, legyen az buddhai példabeszéd vagy filozofikus kései szútra, feleslegessé válik. A megvilágosodás magában hord már mindent.

A zen Japánban és Koreában érte el leglátványosabb eredményeit, ahol a gondolkodó (hatalmi) elit, a magas rangú szamurájok életvitelét, hétköznapijait, művészi tevékenységét is átítatta meditatív, az *olyanságot* mint tökéletességet magasztaló attitűdjé, ilyenek pl. a kertépítészet, ikebana, teaszertartás, kalligráfia. Ennek ellenére, legyünk a világban bárhol, még ma is felkapjuk a fejünket egy-egy hasonló, furcsa történet hallatán, bár nem az a jellemző, hogy el is jussunk nyomukban valahova.

---

² <http://mantra-devasya.blogspot.com/p/zen-buddhista-koanok.html> 2011.11.21. 22:14:30

³ Uo.